

Моя хрущовка, моя фортеця, мій майдан

ІРИНА СТАРЧЕНКО

11 ЛИСТОПАДА 2022

Думаючи про майбутню перемогу і закінчення війни, ми для спрощення візуалізуємо їх як повернення до статусу-кво: відновлення зупиненого «нормального життя», відбудову зруйнованого, повернення втрачених через війну можливостей. Це буде так — і не так одночасно, адже війна все змінює, навіть коли закінчується.

Ще 2015 року у «Видавництві Старого Лева» побачила світ «Війна, що змінила Рондо» — книжка-картинка про містечко під назвою Рондо і Війну, яка прийшла в нього. Попри максимальне спрощення й казкову легкість перемоги героїв на сторінках цієї історії, «українське кодування» в ній помітити нескладно; а наголос на слові «змінила» (і в назві книжки, і на останній сторінці, яка показує, що саме змінилося) заслуговує на особливу увагу. Справді, Війна змінила все — і саме містечко, і його мешканців; місто і люди вкрилися шрамами, але також стали сильнішими, дружнішими, ближчими і, напевно, взагалі іншими — і річ не тільки в руйнуваннях і трагедіях. Бо ж Війна не пішла від них просто так, сама собою — ні, вони перемогли Війну, прогнали її своїм світлом, об'єднавшись і доклавши спільних зусиль до перемоги. І це не може не впливати на них навіть тоді, коли ніякої Війни вже немає.

Ми це добре розуміємо, уже зараз почувачись зовсім іншими мешканцями своїх «Рондо»: хоча війна ще не скінчилася, хоча ще не відомо, коли і як це станеться, вона вже багато змінила і нас, і наші міста, і наші стосунки з ними. Кожне місто України — чи було воно під окупацією, чи потерпало від обстрілів, чи залишалося глибоко в тилу, приймаючи внутрішніх переселенців і крутячи коліщатка понівеченої економіки, — може написати власну історію про «війну, що змінила Львів», «війну, що змінила Ізюм», «війну, що змінила Харків».

Раніше нам природно було сприймати своє місто просто як місце проживання та роботи. Ми лаялися на затори, воювали зі стерв'ятниками-забудовниками, вкладали гроші в новобудови від цих же забудовників, гуляли в парках, ненавиділи одне одного в маршрутках, робили селфі у мальовничих міських куточках, та ці аспекти повсякдення рідко складались у якусь особливо цінну сторінку життя. І навіть для оспівування міст, до якого схильні окремі романтичні натури, здебільшого вистачало типових формул, не те щоб цікавих стороннім спостерігачам, які самі цього міста не знають і не люблять.

Тепер ми відчуваємо міста по-іншому. Ми плачемо над руйнуваннями, бо якимось одразу розуміємо, що це «місце» — не просто стара бетонна коробка, а чийсь дім. Був. Дім, зруйнований разом із життям своїх власників, а часто — разом із власниками, усією родиною, сімейними фотографіями, книжками, іграшками, магнітиками на холодильнику, надіями і мріями. Ми оплакуємо навіть ті міста, у яких ніколи не були і які вважали індустріальним страхіттям. Ми раптом відкрили, що маленькі містечка, які й не на кожній мапі позначені, бувають надзвичайно затишними, сучасними, красивими. Ми здивовано усвідомлюємо, що дрібні провінційні міста останніми роками розвивались і росли, що їхні розбомблені й понівечені школи були новими, обладнаними всім необхідним, про що не кожна київська школа донедавна могла мріяти, що вчителі там були дуже хороші, «наші», і дітки зростали вже зовсім іншими. Ми з гордістю і

подивом дивимося, як українські вчителі Херсона й інших до розпачу русифікованих міст наших Сходу і Півдня опираються співпраці з окупантами настільки, що тим доводиться завозити своїх «учителів» для запуску бодай показового навчального процесу з вирощування манкуртів за російською програмою. Усе це болить, усього цього шкода, й усе це ретроспективно цінуєш, бо воно раптом складається в цілісну картину того, як наше суспільство поступово доростало до своєї країни, підтягувалося до неї, витворювало нове життя для себе і прийдешніх поколінь. Ми розуміємо, що ці процеси вже відбувалися, а тепер вони, без сумніву, будуть лише прискорюватись і посилюватись — як пише Сергій Жадан, «Країна, мов ріка, повертається в береги, поглиблює річище, болісно доростає до своєї навігації».

Мордор приходять не по великі міста, він приходять по душу кожної людини.

Війна по-різному зачепила регіони України — і, відповідно, по-різному вибудовує стосунки між містами та їхніми мешканцями. Хтось уже втратив своє місто (і місце) назавжди, разом із будинком, майном, улюбленим парком, роботою, друзями, здоров'ям, а часто й родиною. Хтось мусив зробити один із найважчих виборів: кидати все й рятувати себе та рідних або чекати і сподіватися на те, що «омине», — а потім поплатився за цей вибір, байдуже, який, життям. Адже як по-людськи уявити, що людей, які будуть тікати від обстрілів з великими літерами «ДЕТИ» на вітровому склі, прицільно розстрілюватимуть із танків прямо на трасі, або що селища під Києвом чи Харковом, куди в перші дні війни масово тікали з великих міст зі сподіваннями «пересидіти» великі бої в маленькому провінційному гобітському Ширі, стануть братськими могилами для тисяч людей, бо Мордор приходять не по великі міста, він приходять по душу кожної людини. Ті ж, кому пощастило, приміряють на себе долі тих, кого лотерея війни не пошкодувала, і подумки помирають за тих, інших, разом із ними (це могла бути я! це могли бути ми! із Сашком і Софійкою! у цьому піщаному лісочку під номерами! у цій розстріляній машині! у цій заваленій багатоповерхівці!).

Люди, яким досі було за великим рахунком усе одно, де жити, які мріяли якщо не про еміграцію, то бодай про переїзд у більше, красивіше, комфортніше місто, з метро, Макдональдсом і Ашаном, раптом обурилися: чому це я маю їхати з рідного міста й віддавати його на поталу зайдам? Хтось, повернувшись у рідне, зруйноване й загиджене, звільнене місто, намагається зрозуміти, як і навіщо там залишатися й вибудовувати життя заново, із чого починати; іноді люди починають просто з того, що беруть ніжну блакитну й зелену фарбу та малюють квіточки навколо кульових отворів на своєму обстріляному паркані — і це теж

вважає, розчулює і сповнює гордістю: ось яке воно, наше «Рондо»! Що вже казати про Укрпошту й «Нову пошту», які змагаються, хто першим відновить роботу на свіжодокупованих територіях.

Ті, хто залишався увесь цей час у відносно безпечних або достатньо добре захищених містах, від яких (поки що?) вдалося відігнати страшну навалу, усе одно в певному сенсі відчувається так, наче перебуває в підземеллях чи навіть прямо на стінах Мінас-Тіріта. Ми «тримаємося», ми підтримуємо вогонь, ми допомагаємо нашим захисникам (нашим!), плетемо для них маскувальні сітки й донатимо на армію, ми здригаємося від кожного нового удару по нашому місту (нашому!), ми ходимо темними вулицями з ліхтариками й жартуємо про те, як нарешті при свічках прочитаємо всі свої паперові книжки, ми із замилюванням дивимося на роботу сміттєвозів і навіть на невгамовний Київзеленбуд із його несамовитим білінням бордюрів та викошуванням травички на ідеально лисих жовтневих газонах. Ми ставимо сердечка під повідомленнями про відбій повітряної тривоги, бо знаємо, скільки за кожним із них величезної праці тисяч людей. Ми купуємо не тільки павербанки і спальники, а й піцу, книжки та яблучка в бабусі біля метро — не тому, що нам нікуди більше подіти гроші, а тому, що хочемо підтримувати тих, хто робить речі, пече смачненьке, збирає врожай, друкує книжки. Тисячі людей віртуально купують квитки в зоопарк, хоча ніяк не зможуть туди потрапити, просто щоб підтримати його і тваринок (наших!) у ці складні часи. Зараз усе відчувається «нашим».

Ми не тільки сповнюємося любові одне до одного та своїх міст, а й вирощуємо в собі громадян, націю, народ.

Усе це набуло особливого сенсу зараз — і, ймовірно, повнитиметься особливими сенсами й надалі, коли ніякої війни вже не буде. Ми — усі ті, хто залишився, поїхав, «тримається», захищає, допомагає, жахається, жартує — стали чимось більшим, ніж просто випадкові співмешканці одного міста, вулиці, під'їзду. Зрештою, люди, які проводять по кілька годин у бомбосховищі разом зі своїми дітьми й котиками, уже ніколи не будуть тими байдужими чужинцями, якими зазвичай вважають мешканців будь-якого великого міста. Ми тепер мало не шкірою відчуваємо сусідів і тривожимося за них, бо знаємо, що в разі чогось страшного, імовірно, вони рятуватимуть нас — або ми їх.

Ми ще не знаємо, як це буде, але вже усвідомлюємо, навіщо і в якому напрямку відбудувувати свої міста. Дивлячись, як окупанти кидаються не тільки видирати тризуби й замінити наші прапори на триколори, а й викорчовувати будь-які українські сліди, навіть якщо це всього-на-

всього м'який знак у назві міста, і повертати імперські назви містам і вулицям, ми раптом зрозуміли, що нам не «какая разница», на якій вулиці жити і під яким пам'ятником призначати побачення. Тому знаємо, що в нас не буде більше вулиць, названих на честь колонізаторів, убивць, катів і їхніх оспівувачів, і з радістю й гордістю вчитуємось у нові топоніми: яке ж, виявляється, щастя жити на вулицях Голди Меїр, Йоганна Вольфганга Гете, Жуля Верна, Астрід Ліндгрєн, Лондонській; як же цікаво відкривати для себе Євгена Чикаленка, братів Малакових, Левка Лук'яненка та ще безліч досі маловідомих широкому загалу імен; як же горді ми вшанувати Романа Ратушного, Героїв полку «Азов», генерала Кульчицького. І як гірко, що досі ми не відчували, які обридлі й нав'язані всі ці Пушкіни, герої Сталінграда і маршали Тимошенки і скільки нашої культури та історії вони вичавлюють зі спільного простору для цілих поколінь людей. Стає зрозуміло, що міське планування — це не справа якихось спеціальних людей, які самі все розробляють, поясняють і втілять, а наша спільна відповідальність. Тепер ми голосуємо за якісь суспільно важливі речі так само завзято й емоційно, як уболіваємо за улюблену спортивну команду.

Вважають, що будь-яка війна сприяє знищенню демократії та громадянського суспільства, посилюючи диктаторсько-тоталітарні настрої. І часто це справді так, але в українській ситуації — тобто в умовах війни, яку диктаторсько-тоталітарний режим розв'язав саме для того, щоби знищити нашу демократію та взагалі продемонструвати «нежиттєздатність ліберально-демократичних цінностей» — ця демократія, нехай і ще наївна та незріла, навпаки, стрімко дорослішає і міцнішає. Ми не тільки сповнюємося любові одне до одного та своїх міст, а й вирощуємо в собі громадян, націю, народ. Почуваємося частиною великого єдиного організму, який працює не тільки на перемогу, а й на виживання суспільства, на майбутнє нації, на те, громадянами якої країни будуть наші діти й онуки і чи побачать вони ще колись вільні вибори, чи дізнаються справжню історію свого народу, чи стануть частиною цивілізованого світу.

Мільйони людей залишили рідні міста й живуть зараз в інших — у безпечніших регіонах України або за кордоном. І хоча багато наших біженців зараз має можливість відчувати європейський добробут, що так різко контрастує навіть із «довоєнною» Україною, мало хто має намір залишитися за кордоном назавсім — із багатьох причин, але переважно тому, що наш спільний біль переростає у глибоку любов, ніжність, відповідальність і розуміння того, що від нас самих залежить, якими відтепер будуть наші міста — і ціла країна. Зрештою, колись один лише майдан все змінив, точніше — люди, які вийшли на нього й відчули його своїм, «нашим».

Текст створено за підтримки проєкту Оксфордського університету «Нові горизонти науки й релігії у Східній Європі», профінансованого фондом Джона Темплтона (The John Templeton Foundation). Думки, висловлені в тексті, належать авторові й не обов'язково збігаються з поглядами фонду.

The creation of this text was supported by the University of Oxford project 'New Horizons for Science and Religion in Central and Eastern Europe' funded by the John Templeton Foundation. The opinions expressed in the publication are those of the author(s) and do not necessarily reflect the view of the John Templeton Foundation.

ІРИНА СТАРЧЕНКО

11 ЛИСТОПАДА 2022

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**